

Selvitys huoli-ilmoitusten käytöstä ja käytännöistä ikääntyneiden palveluissa

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos selvitti sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta sosiaalitoimeen tehtäviä huoli-ilmoituksia ja niihin liittyviä käytäntöjä ikääntyneiden palveluissa. Lisäksi selvityksessä tarkasteltiin pelastustoimeen tehtäviä vaarailmoituskäytäntöjä. Huoli-ilmoituksella voi ilmoittaa sosiaali- viranomaisille huolesta, joka on herännyt liittyen ikääntyneen ihmisen arjessa pärjäämiseen tai toimintakyvyn haasteisiin. Viranomaisille huoli-ilmoituksen tekeminen on lakisääteinen velvollisuus (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 35§; Vanhuspalvelulaki 980/2012, 25§), kansalaisille ilmoituksen tekeminen on oikeus ja mahdollisuus osoittaa huolenpitoa ikäihmisistä. Pelastustoimeen tehtävällä vaarailmoituksella ilmoitetaan pelastusviranomaisille ilmeisestä palonvaarasta tai muusta onnettomuusriskistä. Vaarailmoituksen tekeminen on viranomaisille pelastuslain (379/2011, 42§) mukainen velvollisuus.

Väestön ikääntyessä toimintakyvyltään heikentyneiden ja apua tarvitsevien ihmisten määrä kasvaa. Avun ja palvelujen tarpeen tiedetään kasvavan 75 ikävuoden jälkeen. Suomessa oli vuonna 2021 yli puoli miljoonaa (576 055) 75 vuotta täyttänyttä ihmistä, joista suurin osa asuu itsenäisesti kotona. (Sotkanet 2022). Kotona asumista halutaan tukea kotona-asumisen politiikan mukaisesti (Pulkki ym. 2017). Tämä lisää tarvetta tunnistaa kotona-asuvien ikäihmisten tuen tarpeita. Avuntarpeiden tunnistaminen mahdollisimman varhain on tärkeää, jotta toimintakykyä ja itsenäistä selviytymistä voidaan tukea ja siirtää mahdollista raskaiden sosiaali- ja terveystalvelujen aloittamista myöhemmäksi. Huoli-ilmoitus on yksi tapa,

jonka avulla voidaan edistää viranomaisten tiedonsaantia avun tarpeessa olevista iäkkäistä ihmisistä (STM 2020; Salminen-Tuomaala ym. 2022).

Myös palokuolemien riski lisääntyy ikääntymisen myötä. Lukumääräisesti suurin osa palokuolemista tapahtuu 65–75-vuotiaille; suurimmassa riskissä ovat yli 85-vuotiaat (THL 2022). Toimintakyvyn ja aistitoimintojen heikentyminen alentavat reagointikykyä ja vaikeuttavat tulipalotilanteessa asunnosta poistumista (Oksanen 2017; Suomen Kuntaliitto 2019; Ojala 2021). Kotihoidon asiakkaista erityisesti muistisairailta on havaittu turvallisuusongelmia yleisessä asumisturvallisuudessa, esimerkiksi palo- ja poistumisturvallisuudessa sekä ruuanlaitossa (Ojala 2020).

THL:n selvitystyön tavoitteena oli kartoittaa kansallisella tasolla nykyisiä huoli-ilmoituskäytäntöjä ja prosesseja sekä antaa alustavia ehdotuksia toiminnan kehittämiseksi ja jatkotoimenpiteiksi siirryttäessä hyvinvointialueille. Edellä mainittuja asioita tarkasteltiin myös pelastuslaitoksen vaarailmoituksen osalta. Selvitystyö aloitettiin perehtymällä sosiaali- ja terveystoimen sekä pelastuslaitosten verkkosivuihin, joista tarkasteltiin huoli- ja vaarailmoituksiin liittyviä ohjeistuksia. Lisäksi tutustuttiin huoli-ilmoituslomakkeisiin ja ilmoittamisen kanaviin sekä pelastustoimen kansalliseen sähköiseen vaarailmoituslomakkeeseen. Tämän tiedon pohjalta rakennettiin kuntien sosiaali- ja terveystoimelle ja pelastustoimelle webropol-kyselyt. Kyselyt toteutettiin toukokuussa 2022.

Sosiaali- ja terveystoimessa kysely kohdistettiin ikääntyneiden asiakas- ja palveluohjauk-

nessa ja sosiaalitoimessa työskenteleville henkilöille. Kyselylinkki ja tiedote lähetettiin sosiaali- ja terveystoimen johtajille, jotka jakoivat kyselylinkkiä edelleen oman toimialueensa työntekijöille, jotka käsittelevät työssään huoli-ilmoituksia. Sosiaali- ja terveystoimen kysely lähetettiin 23 keskuskuntaan, joista 19:sta (n=83) saatiin vastauksia. Yleisimmät vastaajien ammattinimikkeet olivat sosiaalityöntekijä ja palveluohjaaja.

Pelastustoimeen osoitettu tiedote kyselylinkkeineen lähetettiin Kuntaliiton kontaktihenkilölle, joka lähetti kyselyn edelleen pelastuslaitosten riskienhallintapäälliköille. Riskienhallintapäälliköitä pyydettiin jakamaan kyselyalueensa työntekijöille, jotka käsittelevät työssään vaarailmoituksia. Määräaikaan mennessä saapuneiden vähäisen vastausmäärän vuoksi lähetettiin pelastustoimeen muistutuskirje kyselystä kesäkuun 2022 alussa. Kokonaisuudessaan 22 alueelliselta pelastuslaitokselta saatiin vastauksia 14 (n=27) pelastuslaitokselta. Yleisin vastaajan ammattinimike pelastustoimessa oli palotarkastaja.

Selvitystyö teki näkyväksi sosiaalitoimen huoli-ilmoituskäytäntöihin ja prosesseihin liittyvää vaihtelua ja nosti esille kehittämistarpeita sekä ilmoituskäytännöissä että viranomaisyhteistyössä. Tyypillisimmin huoli-ilmoituksia ikääntyneistä ihmisistä tehtiin tilanteissa, joissa ilmoittajalla oli herännyt huoli ikääntyneen arjessa pärjäämisestä, heikentyneestä toimintakyvystä tai muistiin liittyvistä syistä. Myös asumiseen liittyvät haasteet, pähteiden ja lääkkeiden väärinkäyttö sekä mielenterveysongelmat olivat synnä huoli-ilmoituksen tekemiseen (myös Valtokari ym. 2021).

Huoli-ilmoituksen tekemisen tavoissa oli kuntakohtaista vaihtelua. Ilmoituksen voi tehdä kunnasta riippuen joko puhelimitse, postitse paperisella ilmoituslomakkeella, sähköpostitse, käymällä toimipisteessä tai kunnan verkkosivuilta löytyvällä sähköisellä ilmoituslomakkeella. Kyselyyn vastanneet työntekijät olivat huolissaan siitä, etteivät kansalaiset tiedä huoli-

ilmoituksen tekemisen mahdollisuudesta riittävän laajasti.

Ilmoitukset ovat myös vaikeasti löydettävissä kuntien verkkosivuilta, minkä vuoksi ilmoituksia jää vastaajien arvion mukaan tekemättä. Kuntien välillä oli myös vaihtelua siinä, voiko kansalainen tehdä huoli-ilmoituksen nimettömänä vai tuleeko ilmoitukseen laittaa ilmoittajan nimi. Valtaosa kyselyyn vastanneista kannatti mahdollisuutta nimettömän ilmoituksen tekemiseen. Tämän ajateltiin lisäävän ilmoitushalukkuutta, ja esimerkiksi väkivaltatilanteissa nimetön ilmoitusmahdollisuus nähtiin välttämättömänä. Osa vastaajista puolestaan piti nimellä tehtyä ilmoitusta hyvänä, koska sen arvioitiin lisäävän toimijoiden välistä avoimuutta ja antavan mahdollisuuden lisätietojen saamiseen. Mikäli ilmoittajan tiedot ovat viranomaisen tiedossa, vaihtelivat käytännöt sen suhteen, annetaanko tieto ilmoittajasta ilmoituksen kohteelle.

Huoli-ilmoituksen kohteena olevien ikäihmisten tavoittelussa oli kuntakohtaisia käytäntöjä. Osa vastaajista piti tärkeänä, että ikääntynyt ihminen tavataan henkilökohtaisesti tilanteen ja avuntarpeiden arvioimiseksi. Toiset vastaajat korostivat ihmisen itsemääräämisoikeutta ja arvioivat henkilökohtaista tapaamista tärkeämmäksi sen, että ikäihmiselle annetaan esimerkiksi kirjeitse tieto siitä, mihin hän voi halutessaan ottaa yhteyttä, jolloin ikäihminen voi itse päättää yhteydenotosta.

Tehdyt huoli-ilmoitukset eivät aina johda toimenpiteisiin. Yleisimpinä syinä tähän arvioitiin olevan se että, ikäihminen oli jo palvelujen piirissä tai ohjaus ja neuvonta riittävät vastaamaan ikäihmisellä olevaan avuntarpeeseen. Tyypillistä oli myös ikääntyneen ihmisen kieltäytyminen hänelle tarjotusta palvelutarpeen arviosta tai palveluista. Jos viranomaiset arvioivat, ettei kieltäytyminen aiheuta henkilölle terveydellistä vaaraa tai ei ole vaaraksi muille henkilöille, on henkilöllä itsemääräämisoikeuden perusteella oikeus kieltäytyä palvelutarpeen arviosta. Mikäli työntekijällä he-

räsi huoli kieltäytymisen syistä, tehtiin tilanearvioissa yleensä moniammatillista yhteistyötä. Tällöin tärkein yhteistyötaho olivat terveysviranomaiset.

Huoli-ilmoitustilanteiden yhteydessä hie- man yli puolella vastaajista heräsi usein tai silloin tällöin tarve vaarailmoituksen tekemiseen pelastustoimeen. Näihin tilanteisiin oli lähes kaikilla yhteiset toimintatavat. Jos sellaisia ei ollut, niille koettiin olevan tarvetta. Vaarailmoituksia pelastustoimeen tekevät eniten ensihoito/sairaankuljetus, kotihoito ja sosiaalihuollon työntekijät. Yleisimpiä syitä vaarailmoituksiin ovat asunnon sisällä oleva tavar- an määrä, rajoittunut toimintakyky tai se, että ihminen on omalla toiminnallaan aiheuttanut vaaraa muille ihmisille (Kosonen 2022).

Vaarailmoituksen tekemiseen on kansal- linen sähköisesti täytettävä paloriski-ilmoitus- lomake, joka löytyy internetistä. Viranomais- yhteistyön tarve nousi keskeiseksi myös pelas- tustoimen vastaajien vastauksissa niissä tilan- teissa, joissa asiakas kieltäytyy yhteistyöstä eikä palotarkastusta päästä tekemään. Keskeinen yhteistyötaho tuolloin ovat sosiaali- ja terveys- toimen edustajat: sosiaalityöntekijät, ensihoito/ sairaankuljetus ja kotihoito. Pelastustoimella ja sosiaalitoimella on yhteisesti sovittuja toimin- tatapoja tilanteisiin, joissa herää huoli ikäihmi- sen kotona pärjäämisestä. Pelastustoimen vas- taajat arvioivat tunnistavansa hyvin tilanteet, joissa huoli-ilmoitus tulee tehdä.

Viranomaisten välistä yhteistyötä tehdään jo, mutta sen edelleen vahvistamista ja kehit- tämistä pidetään tärkeänä. Yleisiä haasteita yh- teistyölle ovat resurssien ja ajan puute, tiedon- kulkuun liittyvät ongelmat sekä erilliset asiakas- ja potilastietojärjestelmät. Erityisesti pelastus- laitoksen vastaajien mukaan yhteistyötä vai- keuttavat muiden viranomaisten yhteystietojen löytämiseen liittyvät ongelmat. Pelastustoimen edustajille olisi tärkeää saada enemmän tietoa muiden viranomaisten toiminnasta, jotta he osaisivat ongelmatilanteissa ottaa nopeammin yhteyttä oikeaan viranomaistahoon.

Erityisesti normaalista poikkeavissa tilan- teissa viranomaisten välisen yhteistyön tarve korostuu. Vastaajat tunnistivat ongelmia eri toimijoiden välisissä vastuissa ja rooleissa yh- teistyötilanteissa; nämä tulisi määritellä sel- keämmin. Lisäksi kaivattiin olemassa olevien toimintatapojen vahvistamista, osaamisen ja- kamista ja viranomaisten välisten konsultaa- tiomahdollisuuksien parantamista. Esimerkiksi lääkärikonsultatiomahdollisuutta kaivattiin tilanteisiin, joissa ikääntynyt henkilö kieltäy- ty arvioinnista.

Sosiaali- ja terveystoimen ja pelastuslaitok- sen yhteisinä kehittämiskohteina nousivat esiin henkilöstön perehdyttäminen, yhteiset sään- nölliset koulutukset huoli- ja vaarailmoitusten tekemiseen sekä säännölliset tapaamiset, jot- ka tukevat tutustumista toisten viranomaisten työn sisältöihin ja toimintatapoihin. Kyselyn vastauksissa esitettiin myös viranomaisyhteis- työn vahvistamiseen liittyviä käytännön toi- mia. Eri viranomaistahojen yhdessä tekemät ar- viointikäynnit asiakkaiden luona nähtiin tar- peellisina, ja niitä tulisi edelleen kehittää. Yhdessä tehtyjen käyntien tarpeellisuutta pe- rustellaan muun muassa sillä, että esimerkiksi palotarkastusten yhteydessä esiin nousseet toi- menpidesuosituksivat usein toteutuak- seen sosiaaliviranomaisten toimia. Yhteisen arviointikäynnin avulla tieto tarvittavista toi- mista siirtyi heti sosiaalitoimen viranomais- ten tietoon ja tarvittavat toimenpiteet tulevat tehdyiksi.

Huoli-ilmoituksen käyttöä koskeva selvi- tys löytyy THL:n työpaperi-sarjan julkaisusta: Ring M, Hammar T. Huoli-ilmoituksen käyt- tö Suomessa: selvitys. Terveiden ja hyvinvoin- nin laitoksen työpaperi 46/2022. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-967-2>

Marjo Ring, tutkija, THL

Teija Hammar, johtava asiantuntija, THL

Kirjallisuus

- Kosonen V. Tietoturvallinen paloriski-ilmoituskanava sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille. PP-esitys. Pelastustoimen tutkimus- ja kehittämispäivät 2022. Internet: <https://www.pelastusopisto.fi/wp-content/uploads/TKI22Kosonen.pdf> (viitattu 1.12.2022).
- Ojala T. Toimintakyvyltään heikentyneiden henkilöiden asumisturvallisuus, hoivahenkilöstön työturvallisuus ja turvallisuuskoulutus lähihoitajien kokemana. Superin jäsenkysely. 2020. Internet: https://issuu.com/spek_ry/docs/spek_puheenvuoroja_10 (viitattu 1.12.2022).
- Ojala T. Pelastuslain 42 §:n mukaisen ilmoitusvelvollisuuden vaikuttavuus. Pelastustieto, Palotutkimuksen päivien erikoisnumero 2021:38–42. Internet: https://www.spek.fi/wp-content/uploads/2021/08/PTP_2021.pdf (viitattu 1.12.2022).
- Oksanen T. Loppuraportti EVAC-mittari – RAI-arviointimenetelmät työkalu asiakkaiden poistumisturvallisuuden arviointiin. Pelastuslaitosten kumppanuusverkosto. 2017. Internet: <https://pelastuslaitokset.fi/sites/default/files/2020-03/EVAC-loppuraportti.pdf> (viitattu 1.12.2022).
- Pelastuslaki 379/2011. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110379>
- Pulkki J, Tynkkynen LK, Jolanki O. Aktivoivat, muuttuvat ja sopimattomat vanhenemisen paikat: analyysi vanhuspalvelulain lähetekeskustelusta. Yhteiskuntapolitiikka 2017;82(1),45–54. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201702161700>
- Salminen-Tuomaala M, Tiainen J, Paavilainen E. Ensihoitajien kokemuksia ikääntyneiden kaltoin- ja tapaturmakohtelusta. Gerontologia 2022;36(1):49–69. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.108078>
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>
- Sotkanet. Tilasto ja indikaattoripankki. THL, 2022. Internet: <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szbyAAA=&region=s07M-BAA=&year=sy5zAgA=&gender=t&abs=-f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228> (viitattu 1.12.2022).
- STM. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020–2023: tavoitteena ikäystävällinen Suomi. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5457-1>
- Suomen Kuntaliitto. Opas paloriskikohteiden ilmoittamiseen, valvontaan ja viranomaisyhteistyöhön. 2019. Internet: <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2019/1995-opas-paloriskikohteiden-ilmoittamiseen-valvontaan-ja-viranomaisyhteistyohon> (viitattu 1.12.2022).
- THL. Tapaturmat suomessa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2022. Internet: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johdaminen/turvallisuuden-edistaminen/tapaturmien-ehkaisy/tapaturmat-suomessa/palokuolemat> (viitattu 1.12.2022).
- Valtokari M, Alastalo H, Luoma ML. Ikääntyneiden kaltoin- ja tapaturmakohtelu ja sen tunnistaminen huoli-ilmoitusten avulla. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, 2021. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-619-0>
- Vanhuspalvelulaki 980/2012. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>